

jedinstvenosti Pavlovih poslanica. Ako se na temelju napetosti i dubleta u jednom tekstu želi odmah postaviti u pitanje jedinstvenost spisa, za to treba imati jasne argumente. Uz tekstualnu analizu treba uzeti i neke druge neovisne kriterije u obzir. Koliko je Pesch u svojim tvrdnjama oprečan, očigledno je u izlaganju pitanja jedinstvenosti 1. Korinćanima. On konstatira da se u novije vrijeme sve više sumnja u jedinstvenost ove poslanice, ali to još ne znači »da 1 Kor za današnje novozavjetno istraživanje neosporno slovi kao kompozicija pisama; ima još uvijek ozbiljnih branilaca njezine jedinstvenosti« (str. 72). Pesch jednostavno ignorira sva znanstvena istraživanja posljednjih godina, ne donosi niti jedne bilješke, a to je tim više porazno jer većina autora smatra 1 Kor jedinstvenim spisom i nema izgleda da bi se na tom planu išta mijenjalo (usp. H. Klein, *Die Einheitlichkeit des ersten Korintherbriefes*, u ZNW 75 (1984) 153—183; H. J. Klauck, *1. Korintherbrief (Neue Echter—Bibel. NT 7)*, Würzburg, 1984., 2. Aufl. 1987, 10 sl; D. Lührmann, *Freundschaftsbrief trotz Spannungen. Zu Gattung und Aufbau des Ersten Korintherbriefes*, u *Studien zum Text und zur Ethik des Neuen Testaments* (FS H. Greeven; BZNW 47), Berlin, 1986, 298—314).

Ako Pesch u svakoj od analiziranih poslanica nalazi više pisama, koje su redaktori sabrali u jedan spis, trebalo je pokazati kako je došlo do toga, tj. kako je redaktor postojeće tekstove aranžirao, te je nastao tekst koji mi danas imamo u jednoj od poslanica. Što govori da je dotični tekst redaktorovo djelo? Uz sva tri bi se sveska moglo postavljati čitav niz takvih kritičkih pitanja; međutim, za ove Peschove analize bi se moglo reći, da nije problem u tome što on svaku poslanicu raščlanjuje na dijelove, nego u tome što nije ispravno tvrditi da tako *mora* biti. Šteta je da R. Pesch, inače poznati egzegeta, na ovakav jednostavan i neargumentiran način pisanja ostavlja na čitaoca tako subjektivan dojam znanstvenog istraživanja na području današnje egzezeze. Hipoteze koje Pesch iznosi u ovim knjižicama o autorstvu i jedinstvenosti Pavlovih poslanica neodržive su s egzegetsko-znanstvenog stanovišta.

O DOSELJENJU BUNJEVAČKIH HRVATA U BAČKU*

Još nešto o ulozi Katoličke Crkve u posljednjem doseljavanju Bunjevaca, prije tri stoljeća, u Suboticu i na sjever Bačke

Ž. S.

Prije tri stotine godina, kada su Turci protjerani iz Bačke, uslijedilo je posljednje veliko doseljavanje Bunjevaca (Hrvata) u tu oblast, o kojemu — za razliku od prijašnjih — postoje vrlo pouzdani podaci. Naime, o doseljavanju kršćanske raje iz drugih krajeva tada prostranog Turskog carstva u Podunavlje, u razdoblju poslije pobjede osmanlijske vojske kod Mohača 1526. godine jednostavno i nema podataka, jer Turci o tome nisu vodili posebne teftere (popise). Ova posljednja seoba, o kojoj je riječ, koja je zabilježena u povijesnim spisima, značajna je i po tome što je sigurno utvrđeno da su Bunjevci iz Dalmacije, Hercegovine i Bosne i »rimokatolički Raci« (Hrvati) iz Primorja došli u Suboticu i njezinu okolicu u crkvenoj organizaciji, pod neposrednim vodstvom franjevaca.

* Naslov je stavilo Uredništvo i ijkaviziralo tekst, koji je autor pisao u ekavici (Uredništvo).

U veoma opsežnoj knjizi (400 str.) Albe M. Kuntića pod naslovom *Počeci borbe za preporod bačkih Bunjevaca*, objavljene 1969. godine u Beogradu, nalazi se i ovaj stav: »Posle austrijskih ratnih uspjeha u 1686. i 1687. godini ostale su Bosna i Hercegovina tokom 1687. bez ičije vojne zaštite«. U strahu da eventualno ne dođu pod mletačku vlast, »krenuli su franjevci, pod jurisdikcijom bosanskog biskupa Nikole Olovčića-Ogramića, sa Bunjevcima iz Primorja, Hercegovine i Bosne. Na to su se odlučili više u strahu od Mlečana, koji su isticali svoje pravo na Bosnu i Hercegovinu i radili na tome da ih prigrabe protivno ugovoru od 20. marta 1684. Svoju akciju da povedu narod na sever požurili su franjevci kada su saznali da Mlečani živo rade da uzmu Mostar, Blagaj, Stolac, Ljubinje, Trebinje i Popovo. Kroz potpuno dezorganizovanu Hercegovinu i Bosnu prolazili su bez velikih teškoća, a kroz oslobođenu Slavoniju išlo se lako. Odatle su franjevci svoje izaslanike uputili u Šikloš, južno od Pečuja, gde se nalazio vojni stan bavarskog izabranog kneza Maksa Emanuela, zeta cara Leopolda Prvog«.

Akademik dr. Jovan Radonić održao je 1954. godine zapaženi referat na skupu Odeljenja društvenih nauka Srpske akademije nauka i umetnosti u kojem je izložio zanimljiva i čvrsto naučno zasnovana objašnjenja te velike seobe Bunjevaca. U eshobicionom protokolu Dvorskog ratnog vijeća u Beču — u kojem je dr. Radonić pregledao podatke — zapisao je slijedeće: »Churfürst zu Bayern recommendirt sub dato im Feltlager bei Siclos 9 Juli 1687 die katholischen Raitzen damit inhen 3 palanken zu erbauen und zu bewohnen eingeräumt werden möge«. Na dolazak Bunjevaca u Suboticu i na sjever Bačke misli i car Leopold I. u pismu upućenom generalu Kaprari 10. siječnja 1689. godine. Kako navodi akademik Radonić, car Leopold I. tada je napisao: »Hercegovina je sastavni deo Bosne i tražim da ona, kao i Bosna, dođe pod moju vlast, a izvestan broj stanovništva tih krajeva stavio se pod moju zaštitu i ja sam ih primio.« U *Glasi Srpske akademije nauka*, novoj seriji, Beograd, 1954, Jovan Radonić je objavio svoj opsežni rad *O seobi Bunjevaca u Suboticu 1687. godine*, u kojemu daje karakteristično tumačenje da su se tadašnje političke, ekonomske i vojne prilike u zapadnoj Evropi i Turskom carstvu tako stekle da je franjevcima pošlo za rukom da s uspjehom izvedu »rimokatoličke Rase« (hrvatsko stanovništvo) iz Primorja, Hercegovine i Bosne u Suboticu 1687. godine. »U redovnim prilikama to se nije moglo ni zamisliti« — napominje uvaženi akademik.

Međutim, ta povelika grupa Bunjevaca, koja se prije tri stoljeća doselila u sjevernu Bačku, a poglavito u Suboticu i njezinu okolicu, nije u novoj postojbini još zadugo našla veoma željeni mir, jer su ih često i surovo napadali odmetnici od austrijske vlasti, poznati pod nadimkom »kuruci«, pod vodstvom Imrea Tekelije, a nisu izostali ni povremeni turski upadi. Stoga su se mnogi tek pridošli Bunjevci pokajali i vratili se u stari kraj u Dalmatinskoj zagori i Hercegovini. Kako je utvrdio Aleksa Ivić (*Istorija Srba u Vojvodini*, Subotica, 1929) bio je više grupa Bunjevaca povratnika, a u jednoj je bilo čak šest stotina ljudi.

Samo nekoliko godina poslije dolaska u Bačku i posljednje veće grupe Bunjevaca, 1690. doselili su se u velikom broju i Srbi, pod vodstvom pečkog patrijarha Arsenija III. Černojevića. Naime, prije toga Turci su se vidno oporavili od mnogih uzastopnih poraza, pa su prešli u protunapad i porazili Austrijance, tako da su svi oni Srbi sa svojim obiteljima koji su Evropi pomagali protiv Azijata, kao i kršćanstvu protiv islama na prostoru daleko od onog na kojem je ponikao, a prije svega borili su se za svoju slobodu i krst časni, morali brže-bolje da pobjegnu preko Dunava i Save i da se nastane u podunavlju, dospjevši sve do Sentandreja, nešto sjevernije od Budimpešte. Car Leopold I, koji se bio uplašio zbog snažnog turskog prodiranja na sjever, angažirao je sve sposobne muškarce među Srbima za borbu protiv turskog nadiranja. Postoje povijesni dokumenti koji potvrđuju da su se zajedno s pravoslavnim Srbima protiv Turaka i upada mađarskih odmetnika (kuruca), koje je predvodio Imre Tekelija, borili i katolički Bunjevci. Na primjer, kako se može pročitati u *Povijesti Hrvata u Vojvodini* Petra Pekića (Zagreb, 1930), Bunjevci su zajedno sa Srbima sudjelovali i u bitki kod Sente 1697.

godine i općenito u protjerivanju turskih osvajača i Tekelijinih bandi iz čitave Bačke, koja je napokon oslobođena i na osnovu ugovora sklopljenog s Turcima 1699. godine u Sremskim Karlovcima pripala Austriji, dok su Banat Turci i unaprijed zadržali.

U knjizi o Subotici od 1391. do 1941. godine iz pera Blaška H. Vojnića (Subotica, 1971) nalazi se jedan zapis iz 1880. godine, u kojemu se iznose i ovi podaci i doživljaji: »Kad Šokci i Bunjevci bijahu posmišćeni, 17 fratrova se povrati natrag u Bosnu, a i njihov poglavar Angjelija Šarčević kada je svoje rođake Bunjevce i Šokce prijavio bio obližnjoj fratarskoj provinciji, ode natrag da se sa Bošnjacima složno bori i na dalje 'za krst časn i slobodu zlatnu', a Bunjevce, kada im nađe domovine i zavičaja novog, ostavi na Boga i sreću junačku.« U tom zapisu o narodu bunjevačkom (hrvatskom) i gradu Subotici, koji je nastao na mjestu pjeskom nasutih baruština, stoji da je još 1748. godine »primljena nika Maria Rosaffa za učiteljicu da sirote poučava na viru rimokatoličku«.

Poslije treće molbe Subotičana, kako je zapisano u tom dokumentu, »kralj bijaše milostivan i poslušao moljbe svoga puka bunjevačkog i već godine 1779, dana 22. januara miseca subotički izaslanici Ivan Lučić, Antun Perčetić i Martin Mamužić donesoše diplomu s previšnjim potpisom potvrđenu, u kojoj je dopušteno neka Subotica postane kraljeva i slobodna varoš«. I varoš sve većma stade napredovati u svakom pogledu: »Mlaka je počelo nestajati, te misto tučnih livada dođoše sve red po red kuća. Tako se lagano dostiglo da su varoška kuća, velika škola, velika crkva baš tamo podizane gdi su se naši stari košćurali, pasli marvu i spremali patke. Stari naši jedva jedvice imadoše i jednu crkvu, a posli nji na sto godina ima i Ker i Senta; i Srbi i Čivuti imaju svoje crkve. Onda bijaše samo dvi, tri škulice, i to za nevolju, a sada ih ima gotovo u svakom kraju.« I još saznajemo da su »imali svojih gospodara: Križanovića, Bukvića, Mamužića, Vojnića; imali su svojih vojnika Sučića; imali su svojih učitelja Fratrova i pridikaoca Mateka (Miljacki Matakov), kome nema para!«

Budući da ističe vrline »naših otaca i pradjedova«, zapisivač nalazi da je uputno da istakne s ponosom: »Oni će se spominjati dok je sunca na nebu, čovika na zemlji, jerbo su oni znali mačem i perom osvitliti svoje ime, lice bunjevačko, a mi ćemo samo tako biti ljudi, ako se na njih ugledali budemo«. Dabome, nije na odmet imati u vidu da je taj zapis nastao prije ravno 108. godina, pa ga treba i smjestiti u kontekst stanja, pojava i kretanja toga razdoblja.

Valja još znati da je Velika crkva, koja je danas katedralna crkva, podizana od 1773. do 1799. godine, dakle čitavu četvrt stoljeća, i to samodoprinomom građana. Prema predaji, u temelje su stavljeni kamen i drugi materijal od zidova drevne gradske tvrđave, koja se nalazila u neposrednoj blizini. Ovo crkveno zdanje sazidano je po ugledu na metropolitansku katedralu u Kaloči, ali u većem opsegu (dugačka je 61 a široka 21 metar), tako da predstavlja izrazit biljeg grada i ujedno njegov bitan ukras. Krajem prošloga stoljeća arhitekt Tit Mačković obnovio je i dogradio crkvu.

Pod ovom crkvom i danas postoje grobnice; posljednja je po vremenu nastanka ona u koju je sahranjen Lajčo Budanović, prvi biskup u Subotici.

Veliki arhitekt Tit Mačković, rođeni Subotičanin, koji se školovao u Beču, Cirihi i Ahenu, izgradio je veliki broj palača i privatnih kuća (palaču Narodne banke, hotel »Jagnje«, sve zgrade gradske bolnice, gimnaziju, učiteljsku, ekonomsku i srednjotehničku školu, plinaru, električnu centralu, željezničku stanicu, kao i domove Karolja Biroa, Lazara Mamužića, Dominusa Šimona i druge), a bio je odgovorni nadzornik prilikom gradnje Gradske kuće (od 1908. do 1912. godine), danas u Jugoslaviji najpoznatijeg objekta u stilu mađarske secesije. Ali, glavna zasluga tog čovjeka (koji nikad nije mario za to da nostrificira svoju diplomu, jer je bio vrstan stvaralac o čijem su znanju rječito govorila sama djela, tako da nije dobio penziju, pa je umro u bjedi, kao i njegova kći Anđela, akademski slikar, dak minhenske

škole) jest u tome što je podizao i obnavljao i druge crkve, pored već spomenute dogradnje Velike crkve.

Na konkursu koji je bio 1892. i 1893. godine raspisan od strane Gradskog poglavarstva za podizanje dviju crkava u Subotici prihvaćen je plan koji je ponudio Tit Mačković, kojemu je s najvećim povjerenjem, osim izgradnje, ustupljen i sam nadzor. To su najljepše crkvene građevine. Jedna je podignuta u Keru, a druga u Senti; posvećene su svetom Roku i svetom Jurju.

Mačkoviću je krajem prošlog stoljeća bio povjeren i posao obnove i dogradnje crkve svete Terezije, a 1885. godine renovirao je izvanredno zdanje iz 1738. godine, kapelu svetoga Roke, koja se danas nalazi pod posebnom zaštitom države kao vrijedan kulturno-historijski spomenik. Ova kapelica služila je, prije podizanja Velike crkve, kao župna crkva. Ona je 1738. godine podignuta na mjestu na kojemu je poginulo trideset Subotičana u obrani grada od Turaka. U Suboticu su, kao što svjedoče historiografski spisi, često upadali Turci i palili pojedine zgrade, harali i činili drugo nasilje u razdoblju između 1692. i 1696. godine. Blaško II. Vojnić piše da su 1693. godine upali turski vojnici, »ali sve što je bilo spremno za oružje od naših građana podiglo se protiv Turčina. I kada su progonili neprijatelja već daleko od grada, u grad su upali buntovnici; grad su morali braniti samo oko 40—50 starih građana, od kojih je poginulo 30 starešina. Grad su obranili, ali je poslije toga zavladala kuga, i u gradu je stanovništvo bilo sasvim desetkivano. Kuga je ubrzo prestala, a gradski magistrat zavjetuje se sv. Roku da će iz zahvalnosti zbog prestanka kuge podignuti kapelicu i proglasiti ga svojim zaštitnikom«.

Kao prvi biskup iz redova samih Subotičana spominje se Pavao Sučić iz čuvene i zaslužne porodice Sučića, čiji je čelnik Luka bio komandant vojnog šanca Subotice od 1687. do 1714. godine, a tu su dužnost naslijedili njegov sin Ilija i unuk Jakov. Pavao Sučić rođen je u Subotici 11. siječnja 1767. godine, a umro je u Đakovu 13. ožujka 1834. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u rodnom gradu, a filozofiju u Budimu; bogoslovske nauke učio je u Jegri i Pešti, a završio ih u Beču. Služio je kao kapelan u Krnjaji, Monoštoru, Čataliji i Karavukovu. Župnik je bio u Bukinu, Kaloči i Subotici. Za kanonika je imenovan 1815. godine, dok je biskupom stolnobeogradskim postao 1827. da bi nakon tri godine bio izabran za biskupa u Đakovu.

U zasluge biskupa Sučića spada i to što je u biskupskom sjemeništu u Đakovu kao neobično sposobnog zapazio Josipa Jurja Strossmayera, poslao ga na bogoslovske nauke i ostavio poseban fond da bi mu omogućio da završi i filozofiju. Dvadeset godina poslije Sučićeve smrti Strossmayer je postao biskup u Đakovu. Sačuvano je Sučićovo djelo, najprije objavljeno na latinskom a zatim na hrvatskom, iz 1804. godine, naslovljeno Govorenje s prirodom... U Gradskoj biblioteci danas se nalazi posebni fond s više od trista starih i vrijednih knjiga naslijeđenih od biskupa Sučića, koji je bio i vrstan bibliofil.